

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

2|2013

Valná hromada 2013 a naše aktivity | Historie podkarpatských měst:
Obrázky z Turja Remet | Polsko a Podkarpatská Rus v době krize
1938–39 | Významná jubilea našich Rusínů | Za Josefem Havlem |
O hrdinství čtyř podkarpatských bratrů | V rubrice Rodnyj kraj: vědec
Petro Lodij | Další příspěvek k tématu Olena Mondičová

Radost z poznání

Člověka vždycky potěší, když se doví něco nového o dějinách své rodné země, kraje, kde se narodil, nebo o tamních zajímavých lidech; např. o úspěchu krajanů, kteří jsou stejného původu, či pocházejí z míst, kde se narodil. V uplynulých týdnech jsme k tomu měli hned několik příležitostí. Například na naší nedávné besedě v Domě národnostních menšin sdělili historici Karel Richter a Petr Hofman spoustu faktů a souvislostí, pro mnohé dosud neznámých, o účasti Rusínů za druhé světové války na východní frontě. Badatel Hofman přišel s konkrétními číselnými údaji nejen o této dramatické části bojů, ale i strastiplné cestě z gulagu do Buzuluku, a dokonce i o rusínských příslušnících západních armád. Karel Richter zase připomněl úmyslné „omyly“ komunistické historiografie zabývající se válečnými událostmi. Doufáme, že oba historici se budou v budoucnu tomuto tématu věnovat i na stránkách našeho časopisu.

Na letošním hudebním festivalu Pražské jaro jsme byli svědky úspěchu mladé slovenské komunistky Ľubici Čekovské. V programu prestižního mezinárodního festivalu se hrály dokonce dvě její skladby! Když jsem s ní dělala rozhovor a zjistila přítom, že se narodila na východním Slovensku, napadlo mě se zeptat: nemá – jako mnozí z tohoto regionu, také rusínské kořeny? A vidíte, má! Však si vedle na této stránce přečtěte, co na náš dotaz odpověděla. Jistě se nedivíte, že z toho – i z jejího úspěchu v Praze – máme radost.

AGÁTA PILÁTOVÁ

POZVÁNKA

Vážení přátelé SLATIŇÁCI,

jte srdečně zváni na

přátelské setkání,

které se koná **v sobotu 22. června 2013**

od 13 do 19 hodin opět v restauraci hotelu

BALKÁN v Praze 5 na Smíchově,

třída Svornosti 28.

Přijďte všichni, kteří jste nezapomněli na své přátele a hezká léta prožítá ve Slatině! Vezměte s sebou rodinné příslušníky a známé.

Spojení: tramvají č. 7, 10, 14 do stanice Zborovská nebo metrem B, stanice Anděl.

Srdečně vás zdraví a těší se na shledanou
 p. Hrozová, roz. Dostálová

Ľubica Čekovská

Klasická hudba mi dává prostor, abych se vyjadřovala „po svém“, říká skladatelka Ľubica Čekovská

„Mám částečně rusínské kořeny, v Medzilaborcích bydlí moje babička. Upřímně miluji Rusíny, jsou to milí a štedří lidé, s krásnou přírodou a výbornou kuchyní,“ pověděla nám mladá slovenská hudební skladatelka a pianistka Ľubica Čekovská. Zeptala jsem se jí, jestli nemá rusínské kořeny, když se narodila na východě Slovenska. Přisvědčila. A dodala: „Trochu bychom si spolu ,zabesidovaly‘. Já tu řeč miluji. Ráda jezdím do Medzilaborců např. o Velikonocích, kde babička připravuje typická velikonocní jídla; paschu, klobásy, šunku, křen a řepu má v košíku zakrytém vyšívaným ubrouskem s jarním motivem... To mají JEN a JEN Rusíni! Loučím se rusínským pozdravem Slava Isusu Christu!“ Ľubica pochází z muzikantské rodiny, vystudovala VŠMU v Bratislavě a dál se vzdělávala v zahraničí. Její skladby hrají významní interpreti a získala za ně mnohá ocenění. Bratislavské Národní divadlo připravuje její operu. Ze své tvůrčí dílny Ľubica prozrazuje: „Představu o skladbě je dobré si nejdřív přehrávat v hlavě, česat ji, a až potom psát do not.“

Hudební veřejnost v Česku vás zná mj. i z koncertů Pražského jara. Kdy tu zazněly vaše skladby poprvé?

V roce 2006 mi Slovenská filharmonie pod taktovkou Vladimíra Válka uvedla v premiéře skladbu Adoration pro velký symfonický orchestr, loni se hrála moje skladba pro trubku a varhany Lux in Tenebris v podání Juraje Bartoše a J. V. Michalka.

Letos jste byla v programu dokonce dvakrát: 26. května si pro svůj klavírní recitál vybral vaše Čtyři věty Garrick Ohlsson, následující den hráli A. Dumay a Slovenská filharmonie houslový koncert. Jak byste Čtyři věty charakterizovala?

Moje čtyři „movements“ jsou soukromou výpovědí o ponurých, ořesných událostech nedávné doby. Krédo skladby je tristní – nenaplněné sny a touhy těch, kteří nepřežili hrůzy nacismu. Odešli nevinní lidé, kteří chtěli žít, ale osud se k nim zachoval krutě. Bohužel, také dnes jsou lidé nesnášenliví, netolerantní k odlišnostem, stále existuje mnoho nenávisti. Musím ještě dodat, že je pro mě ctí, že jsem mohla být součástí programu Pražského jara 2013, navíc se dvěma famózními interprety. To se nestává každý den.

Pokračování na straně 6

Valná hromada 2013

Členové Společnosti přátel Podkarpatské Rusi se 27. dubna sešli v Domě národnostních menšin na pravidelné valné hromadě. Bohužel, nepřišli v tak hojném počtu, jako tomu bývalo dříve, a zvláště ke konci někteří předčasně odcházeli, což zrovna nesvědčí o vyspělé

disciplíně naší členské základny. Těžkou prací pak měla zejména mandátová komise. Nicméně programové body byly projednány podle plánu, a zvolen nový výkonný výbor.

Program valné hromady obohatilo hezké vystoupení souboru Skejušan (písničky a stlou-

kání másla) a půvabný tanec čtrnáctileté Angeliny Moshkolové. Účastníci valné hromady měli také možnost prohlédnout si výstavku fotografií rusínských vězňů v sovětském gulagu. Přinášíme hlavní příspěvky a dokumenty valné hromady. **red.**

Bilance

(Ze zprávy o činnosti Společnosti od minulé valné hromady, kterou přednesla tajemnice Dagmar Březinová)

Naše aktivity v uplynulém období: Společnosti navrhla a podpořila (společně s ukrajinskými iniciativami) udělení Ceny ministra zahraničních věcí Gratiás Agit Natalii Tumarec, ředitelce Olbrachtova muzea v Koločavě v Zakarpatské oblasti Ukrajiny, za zásluhy o zviditelnění ČR v zahraničí. Cenu jí na MZ ČR předal počátkem r. 2012 ministr zahraničí Karel Schwarzenberg; slavnostního aktu v Černínském paláci se účastnili představitelé SPPR. Zúčastnili jsme se Mezinárodního knižního veletrhu Svět knihy na pražském Výstavišti ve dnech 17. – 20. května 2012. Ve stánku Domu národnostních menšin jsme vystavili naše publikace, zejména Cesty a křižovatky Světly Mathauserové) a časopis „Podkarpatska Rus“, který jsme rozdávali zájemcům zdarma.

Uskutečnili jsme další z řady filmových projekcí s následnou besedou: 21. 5. se promítal film Zeno Dostala Golet v údolí podle povídek Ivana Olbrachta z Podkarpatské Rusi, 11. října se konalo promítání filmu Balada pro banditu. V DNM byl uveden (péčí sdružení Rusíni. cz) dokument P. Kerekeše Ladomirské morytáty a legendy o obyvatelích rusínské obce Ladomirová v SR. V dokumentu účinkuje také karikaturista a rusínský aktivista Fedor Vico, který po projekci na besedě hovořil o filmu a o rusínské národnostní problematice. V prosinci 2012, ve dnech 1. 12. – 15. 12., jsme uspořádali výstavu členky společnosti, malířky Věry Vacové-Párkányiové. Autorka ji nazvala Vyznání štětcem. Úspěšná malířka vystavovala svou tvorbu z posledních let, olejomalby, akvarely, pastely, meditační obrázky i obrázky pro děti a rovněž několik prací s podkarpatskými

motivy. Známé jsou především její obrazy květin. Vernisáž byla hojně navštívena.

V této souvislosti aspoň stručně zmiňuji i rusínský folklorní soubor Skejušan z Chomutova, který v květnu 2012 uspořádal již 22. setkání Skejušanů a jejich přátel v chomutovském kulturním domě na Zahradní; celý rok aktivně vystupoval na folklorních festivalech, kulturních slavnostech i v samostatných programech v ČR i v zahraničí.

Časopis Podkarpatská Rus vydáváme už 22 let, poslední léta v rozšířeném rozsahu. Přináší aktuální informace o činnosti organizace a jejích aktivitách, o akcích dalších spřátelených organizací, jež se věnují rusínskému tématu. Informuje o životě Rusínů v ostatních zemích (Slovensko, Podk. Rus aj.). Ve významném rozsahu publikoval i loni historické stati a studie: o dějinách podkarpatských měst, o uzlových bodech dějin. V uplynulém roce se ve zvýšené míře věnoval hledání „rusínských stop“ v současné ČR i na Podkarpatské Rusi. Např. ve spolupráci s historiky Jesenicka a Bruntálska se za nimi vydal na severní Moravu; po publikování článku Žili, byli na severní

Moravě Rusíni (PR č. 2/2012) se ozvali současní obyvatelé severomoravských obcí, kde Rusíni stále žijí. Pro členy a příznivce SPPR, příslušníky rusínské menšiny i další zájemce časopis působí jako zdroj informací a kulturní periodikum, platforma výměny názorů a podnětů a v poslední době pro občany ČR jako inspirátor i „místopisný“ pomocník, jakýsi „listonoš“ při hledání rusínských kořenů či příbuzných na Podkarpatské Rusi.

Pokračování na straně 4

USNESENÍ valné hromady Společnosti přátel Podkarpatské Rusi dne 27. dubna 2013

1. Valná hromada schvaluje

– zprávu o činnosti Společnosti v uplynulém období a zprávu o hospodaření, které za výkonný výbor SPPR přednesla Dagmar Březinová – revizní zprávu, přednesenou ing. Čopíkem.

2. Valná hromada schvaluje nový výkonný výbor a revizní komisi ve složení:

výkonný výbor – Dagmar Březinová, ing. Čopík, Jiří Havel, ing. Zd. Ouško, dr. Bruno Sopko, bc. Jiří Soukup, Vlastimil Svoboda, Michal Valo
revizní komise – ing. Jan Čopík, Eva Tittelbachová, Kateřina Romaňáková.

3. Valná hromada souhlasí s tím, aby výkonný výbor SPPR zahájil konzultace, jednání a organizační kroky vedoucí k ustavení Asociace rusínských organizací v ČR. Ukládá výkonnému výboru zajistit,

aby odbočky SPPPR a organizace, jež by se měly stát členy Asociace (vedle SPPPR Klub Rusínů a přátel PR, Společnost Rusínů, Rusíni.cz a Skejušan) získaly náležité informace a aby s nimi byl projekt prodiskutován.

4. Valná hromada vyslovuje poděkování

Kateřině Romaňákové a Františku Vejrovi za aktivní práci v grantových komisích MK ČR.

5. Valná hromada s vděčností připomíná aktivní práci zesnulého ing. Josefa Havla,

zejména jeho zásluhy na schválení zákona o náhradě majetkové újmy za majetek zanechaný na Podkarpatské Rusi.

6. Valná hromada děkuje souboru Skejušan a Angelině Moshkolové

za hodnotné umělecké vystoupení, jimiž obohatily program jednání VH.

Praha 27. dubna 2013

Životní cesty a křižovatky Kláry Dubské

Stoupali jsme do velkého kopce, myslím, že to byla legendární Hoverla. Špatné počasí, jaké bývá na poloninách i v létě, deštivo a sychravo, kluzký terén, malá viditelnost. Šla nás větší parta, mnohým se už dál nechtělo. V průběhu cesty nás mýjela dvojice z naší skupiny. Neměla závratně rychlé, zato ale vytrvalé tempo, a nás, mnohem mladší, předhonila. Spolehlivě se blížila k vrcholu a z jedné zákruty na nás povzbudivě zamávala. Jde to, naznačovalo gesto. Byla to Klára Dubská a její manžel. Taková jako vždycky: ve formě, svěží, vytrvalá a hlavně houževnatá. Nikdy to nevzdává před cílem.

Léta si vážím její inteligence, pracovitosti, životního elánu a praktické věcnosti, s níž přistupuje k problémům – a že jich musela v životě řešit nemálo. A také obdivuji její upřímnou a hlubokou, přitom neokázalou víru. Moc toho o sobě nenamluví, vyjadřuje se spíš činy než mnoha slovy. Například když před časem napsala pro instituci „Paměť národa“ vlastní životopis, vešel se do 19 strojopisných řádek... A přitom její život vydá na dramatickou povídku. Noblesní a stále půvabná paní, kterou dvakrát vyhodili z vysoké školy, nicméně se vždycky nakonec dokázala dobře uplatnit. Vytvořila domov pro muže lékaře, perzekvovaného komunistickým režimem, má početnou rodinu, většinu života působila ve zdravotnictví. Vždy pracovala nejen pro „své“, ale i pro druhé.

Klára Dubská se narodila 11. dubna 1923 ve východoslovenské Zbudské Bele jako páté dítě v početné rodině řeckokatolického faráře

Foto Ondřej Dubský

Petera Bunganiče. Bunganičové jsou rodinou vzdělanců, Klářin strýc prof. Ivan Bunganič byl ředitelem ruského gymnázia v Mukačevě, jeden z bratrů známý jazykovědec a vysokoškolský učitel. Klára v letech 1933 – 41 absolvovala mukačevské ruské reálné gymnázium, kde byli jejími spolužáky např. pozdější vladyka řeckokatolické církve Otec Ivan Ljavinec nebo ing. arch. Ivan Pilip. Po maturitě se zapsala na lékařskou fakultu v Bratislavě. Studium však přerušilo Slovenské národní povstání, Klára pak pracovala ve zdravotnictví. Po válce studovala na Vysoké škole politické a sociální v Praze, z níž ji komunisté po únoru 1948 vyloučili. Její syn Ondřej k tomu dodává:

„Z vysoké školy byla vyloučena tak, že ji nebyl vrácen index po prověrkách. Zprávu o vyloučení nedostala. V roce 2010 jsme vypátrali, že v archivu tento index je... Měla již složenou 1. státní zkoušku. V roce 2010 jí byl zpětně přiznán titul Ing.“

V lednu 1949 se Klára Bunganičová provdala za lékaře Josefa Dubského. Následovala ho do Lokte, kam manžel dostal umístěnku. V polovině 50. let absolvovala abiturientský kurs pro zdravotní sestry s maturitou, což jí umožnilo práci zdravotní sestry. Později jako laborantka při zaměstnání vystudovala další zdravotnický obor – střední školu pro zdravotní laboranty. Manžel byl v r. 1969 vyhozen z ministerstva zdravotnictví.

Klára vychovala tři syny, Romana, Alexandra a Ondřeje a těšila se z vnoučat i pravnoučat. Spolu s manželem oslavila už diamantovou svatbu (tu zlatou v r. 1999 celebuloval v kostele sv. Klimenta Otec Ivan Ljavinec).

Při tom všem stihne být aktivistkou řeckokatolické církve, zpívala ve sboru řeckokatolického kostela sv. Klimenta, přes dvacet let aktivně působila v rusínském hnutí, mj. jako hospodářka Společnosti přátel Podkarpatské Rusi, účastní se národnostních a krajanských akcí, byla delegátkou na světových kongresech Rusínů atd. Vzácnému člověku a dobré Rusínce ze srdce přejeme k devadesátinám Mnohaha lžita! Vzhledem k dlouhověkosti, kterou má v rodině, to je reálné přání.

AGÁTA PILÁTOVÁ
(Otištěno i v *Narodnych Novinkach*)

Přínos Ivana Popa světové historiografii

Profesor Ivan Pop, doktor věd, vážený historik, autor řady knih a pravidelný přispěvatel našeho časopisu, slaví narozeniny. Je vynikajícím znalcem evropské historie se zvláštním zaměřením na Podkarpatskou Rus i československé dějiny. Jeho nekompromisní názory, spolehlivě podpořené reáliemi, byly zejména v původní vlasti trnem v oku leckterých oficiálních kruhů. Také proto přesídlil do České republiky, kde našel ušlechtilé prostředí, prostor pro vědeckou práci a kde si ho vážící odborníci i čtenáři. Umožnila mu to i skutečnost, že dobře ovládá češtinu, své studie vydávané u nás píše česky.

Jeho odborné zaměření zasahuje nejen do dějin, ale také do kulturologie, politologie a estetiky (viz např. stati v PR o rusínských výtvarnících). Je rodákem z podkarpatského Strabičova (26. 5. 1938), studoval historii na Užhorodské univerzitě. V souvislosti s vykonstruovaným KGB procesem však byl roku 1960 ze studií vyloučen a poslán na „převýchovu“ do dělnického zaměstnání. Díky talentu a velkému úsilí se mu podařilo dostudovat na Ústavu slavjanovedění AV SSSR v Moskvě, kde na dlouhou dobu zakotvil a působil jako vědecký pracovník Ústavu slavjanovedění a balkanistiky AV SSSR.

Je autorem knih o čs. diplomacii 30. – 40. let 20. století a mezinárodních vztazích (Čechoslo-

vacko-vengerskije otnošenija 1938–1939; Čechoslovakija – SSSR 1941–1947), dějin českého umění (Iskusstvo Čechii i Moravii IX–náčala XVI vv.), spoluautorem Kratkých dějin Československa, knih o památkách na Podkarpatské Rusi (V gorach i dolinach Zakarpatja).

V době perestrojky, v atmosféře „demokratizace a glasnosti“ byl I. Pop zvolen šéfredaktorem slavistického časopisu Slavjanoveděnije (1989–92); v jeho vedení tak byl poprvé neustraní, známý svým kritickým vztahem k „socialismu“. Po rozpadu SSSR doufal, že se rozpadne i jaltský systém, jehož obětí se Podkarpatská Rus, anektovaná Stalinem, stala. Věřil v návrat rodného regionu do střední Evropy, zrušení ustanovení čs.-sovětské smlouvy z roku 1945, tohoto „rusínského Mnichova“. Setkal se však s nezájmem ze strany politické reprezentace Ruské federace, Československa i v rámci Evropy. Roku se 1992 vrátil na univerzitu do Užhorodu, byl jmenován ředitelem Ústavu karpologie a spolu s dalšími začal usilovat o uznání svébytnosti Rusínů, o autonomii Podkarpatské Rusi na Ukrajině. Narazil na tvrdý centralismus a unitarismus ukrajinské politiky a ideologii ukrajinského nacionalismu. V roce 1994 odešel do České republiky.

Od počátku devadesátých let se věnoval výhradně rusinistice, přesněji rekonstrukci dějin Rusínů a Podkarpatské Rusi, zfalšovaných so-

větskou historiografií. V rámci tohoto úkolu sestavil a vydal za pomoci krajanů z USA jedinečné dílo Encyklopediju Podkarpatskoj Rusi. Její kulturologicko-historickou variantu vydal spolu s P. R. Magocsim i anglicky a ukrajinsky. Práce měla ohlas ve vědeckých i politických kruzích. Nezávislý kyjevský týdeník Zerkalo tyžnja (Zrcadlo týdně) nazval knihu „historickou bombou, která vybuchla v Užhorodu“. Jiný názor měli ukrajínští politici a jim příslušující ukrajínští vědci. Proti autoru byla rozpoutána štvavá kampaň, svoláno mimořádné zasedání Národní akademie Ukrajiny, jehož účastníci zcela v duchu neslavně známých „lidových shromáždění“ 30. a 50. let „rázně pranýřovali“ knihu a jejího autora. V nakladatelství Libri vydal Podkarpatskou Rus (2005) v edici Stručná historie států, Dějiny Podkarpatské Rusi v datech (2005) a Podkarpatskou Rus – osobnosti její historie, vědy a kultury (2008). Publikuje také na Slovensku (Malé dejiny Rusínov). O dějinách Podkarpatské Rusi za druhé světové války napsal knihu Podkarpatska-ja Rus' – Karpats'ka Ukrajina – Kárpataljai terület – Zakarpat's'ka Ukrajina (1938–1945), v níž se zabývá „předáním“ Podkarpatské Rusi Sovětskému svazu. Vědecká tvorba I. Popa proto je nejen rekonstrukcí dějin Podkarpatské Rusi a Rusínů, ale zároveň přínosem pro dějiny Čechů a Slováků.

Bilance i výhledy

Dokončení ze strany 2

Odbočky pracují v rámci svých možností bez větších problémů. Aktivně se podílejí na činnosti SPPR, za což jim děkujeme; týká se především odbočky v Jindřichově Hradci, Teplicích, Liberci. Bohužel nemáme žádné zprávy o brněnské odbočce. Dotaci, kterou dostala na svou činnost, si předsedkyně nevyzvedla, členská základna – pokud vůbec nějaká existuje – se nezvýšila, není o ní slyšet. Nevíme o nich nic, přitom kreativní a schopní lidé, kteří by se chtěli sdružovat v rámci SPPR určitě v Brně existují, výbor pobočky ale nepracuje.

Plány a perspektivy

Po poradě s dalšími rusínskými organizacemi, které aktivně vyvíjejí činnost v České republice, jsme se dohodli na návrhu vytvoření Asociace rusínských organizací, abychom se mohli ve spolupráci s ostatními organizacemi podílet na akcích většího rozsahu a také využít možnosti čerpání peněz z evropských fondů. Asociace by byla tvořena těmito organizacemi: 1) Společnost přátel Podkarpatské Rusi, 2) Sdružení mlodých Rusinů, 3) Klub Rusínů a přátel podkarpatské Rusi, 4) Rusínská iniciativa.cz, 5) Skejušan. K návrhu promluvil A. Moshkola, člen Světové rady Rusínů.

K našim dalším připravovaným akcím a edičním záměrům: Na květen letošního roku připravujeme besedu o hrdinných bojích Rusínů za 2. světové války s historiky Karlem Richterem a Petrem Hofmanem. Na druhou polovinu května je ve výstavní galerii DNM připravena výstava Vladimíra Jiráčka a Fedora Vica Před a Po – kresby, které glosují politickou situaci před rozdělením Československa a po něm. Odtud název. (Pozn. red. – tyto akce proběhly.)

Připravujeme knižní vydání rusínských receptů – kuchařku *Jak se vařilo na Podkarpatské Rusi*. Vzniká ve spolupráci se čtenáři časopisu Podkarpatská Rus, které jsme několikrát vyzývali, aby poslali své oblíbené recepty. V této souvislosti děkujeme za zaslání receptů Janu Haragálovi, Ivaně Capljukové, Emilu Čeremetovi, Kateřině Romaňákové a dalším za jejich příspěvky a podněty. Všechny je zveřejníme v připravované kuchařce.

Připravujeme fotografickou publikaci věnovanou tvorbě brněnského uměleckého fotografa *Rudolfa Štursy*. Snímky jsou tematicky věnovány Podkarpatské Rusi. Chystáme také knižní vydání *Historie měst Podkarpatské Rusi* od Vladimíra Kuštea. Autor své „obrázky podkarpatských měst“ už několik let publikuje v časopise. V této souvislosti bych chtěla z tohoto místa oslovit naše členy, především rusínské podnikatele, aby přispěli společností sponzorským darem v jakékoliv výši, neboť vydání knihy je poměrně drahá záležitost, která bohužel přesahuje naše finanční možnosti.

Závěrem bychom chtěli poděkovat za přínosnou práci v dotačních komisích ministerstva kultury Františku Vejrovi a Kateřině Romaňákové.

Z Jindřichova Hradce: Chceme získat nové členy

(Z příspěvku Jiřtha Vetýšky)

Čas neuvěřitelně běží, ale náš kolektiv nemladne. Máme vyrovnaný počet členů, téměř čtyřicetku, a přestože se věnujeme náboru, nedaří se nám omladit kolektiv.

Loňský rok jsme zhodnotili na valné hromadě 2. března 2013. Dá se říct, že se nám podařilo zapojit více členů do společných akcí. Navštívili jsme město Třeboň a uskutečnili přednášku s besedou v Městské knihovně Soběslavi, kde náš člen Jaromír Hudec podrobně seznámil přítomné se svými osobními zkušenostmi na Podkarpatské Rusi na konci roku 1939. V této souvislosti jsme navázali vzájemnou spolupráci i s táborským muzeem, kam patří Soběslav a Veselí nad Lužnicí.

Zdařilá byla veřejná členská schůze, kde jsme se před Vánocemi nejen pobavili, ale v diskusi zazněla i řada zajímavých námětů pro další činnost.

Nedaří se nám další instalování naší fotografické výstavy; důvodem jsou zejména peníze, potřebné pro vzdálenější lokality. V našem nejbližším okolí jsme už dobře známi. Máme možnost zapůjčit výstavu snímků z Podkarpatské Rusi, zhotovit fotografie za slušnou cenu ve výstavním formátu.

Nově spolupracujeme se společenskými organizacemi ve městě, jako např. s Červeným křížem, kluby turistů a kluby důchodců atp. Důvod je jasný – tyto organizace ve vlastní režii pořádají výlety i zájezdy za velice dobré ceny. Jsou na tom finančně lépe.

Téměř deset let jsme měli stejný kádr funkcionářů. Letos odchází pan Jaroš, člen výboru, velice obětavý kamarád, kterého jsme nedokázali přesvědčit, aby zůstal. Odchází také pan Mátl. Doplnili jsme výbor o paní Miroslavu Nadberežnou a pana Rezníčka. Zamyslíme-li se nad historií naší odbočky, je až s podivem, že jsme poměrně dlouho ve funkcích vydrželi, přitom bez jakýchkoliv výhod, pouze se snahou dělat něco smysluplného nejen pro sebe, ale i pro kolektiv.

Hovoříme často o zájezdu na Podkarpatskou Rus, ale ne každý si to může dovolit. Sníme o zájezdu našeho celého kolektivu za zážitky a poznáním, které pak můžeme dále přenášet. Historie naší Společnosti je dlouhá, ale je škoda, že se vedení nepokusilo o členský zájezd např. z Prahy. Nebylo by to snad tak složité, máme celou řadu funkcionářů s bohatými zkušenostmi, kteří by dokázali peníze sehnat. Pochopitelně, že by si účastníci hradili náklady sami. Bylo by to nejen pro mladší členy, ale možná ještě zajímavější pro dříve narozené.

Valná hromada uložila více propagovat naši práci, první článek vyjde v našem reklamním měsíčníku; chceme dále iniciovat získávání nových členů mezi známými i rodinnými příslušníky. Dále budeme oslovovat případné sponzory a pochopitelně i naše rodné město.

Na základě návrhů z členské základny jsme letos počátkem dubna navštívili město Jihlavu. Měli jsme krásné počasí, navštívili jsme památky a zoologickou zahradu, Do konce roku plánujeme ještě dva výlety. *

Skejušan: rok plný písní a zájezdů

(Z vystoupení Kateřiny Romaňákové)

Loňský rok zahájil Skejušan v únoru, kdy soubor uspořádal pro své členy masopust. V dubnu byl pozván do Karlových Varů na velikonoční vystoupení, rovněž v dubnu se zúčastnil svěcení paschy, a hned téhož odpoledne vystoupil v areálu chomutovského zooparku s velikonočním pásmem. Skejušan

vůbec trvale obohacuje kulturní život města, i v r. 2012 se účastnil řady městských akcí, např. Chomutovského kružení. V květnu uspořádal své tradiční, již 22. setkání rodáků, na něž přišlo na 150 osob. V květnu vystoupil na folklorním festivalu v Ústí nad Labem (akce „České Středohoří“). Podílel se na Muzejní noci v Chomutově, účastnil se řeckokatolické pouti na Svaté Hoře u Příbrami, představil se v Lesné na tradiční Viktoriánské slavnosti. Nechyběl na festivalu Janošikův dukát v Rožnově pod Radhoštěm, na chomutovské Barevné planetě, ani na Svatováclavských hodech ve Výsluní v chomutovském okrese. V říjnu 2012 proběhla členská schůze souboru. Skejušan zpíval na pobožnostech v chomutovském kostele sv. Barbory (za účasti řeckokatolického biskupa L. Hučky). Vystoupil na silvestrovském závěru roku v KASSu, neopomněl uspořádat ani vlastního souborového Silvestra. Účastnil se také Rusínského plesu v Praze.

Také pro letošní rok má soubor bohatý program a řadu pozvání. Uspořádal masopust, vystoupil s velikonočním pásmem a chystá se na další. *

Foto David Pliát

* Skejušanky stloukají máslo

Obrázky z Turja Remet

Když cestujete západní částí Podkarpatska a jedete z Perečina směrem do Svaljavy, budete projíždět obcí Turja Remety. Je to středisková obec v Turjanské dolině, ležící na soutoku říček Turji a Turice, asi 30 km severovýchodně od Užhorodu. Koncem 30. let minulého století zde žilo 2600 obyvatel (z nich přibližně 2000 Rusínů, 500 Slováků a Čechů, dále pak Židé a také několik německých rodin). Stopy trvalého osídlení Turja Remet sahají do 14. století, první písemná zmínka o obci je z r. 1451. Zdrojem obživy místních obyvatel byly práce v lese, zemědělství, chov dobytka a výroba dřevěného uhlí. Slováci přicházeli do Turja Remet od r. 1730, a to převážně z okolí Martina a z Liptovské župy. Přibližně 30 slovenských rodin bylo povoláno ke zdejšímu usídlení v souvislosti se založením malých železáren počátkem 19. století. Železárny využívaly ložiska železné rudy v okolí obce a v nedalekém Poroškovu. Produkce závodu byla různorodá: kamna, kotle, drobné řemeslnické a zemědělské nářadí, uměleckořemeslné výrobky – umělecké dekorace včetně pomníčků pro místní hřbitov. Podle svědectví historika P. Sovy byla ve zdejších železárnách odlita i socha Herakla, původně umístěná v lázních v Užoku, kterou dnes najdeme na užhorodském zámku. Zásoby železné rudy se však vyčerpaly, což vedlo k zániku železáren v r. 1870.

Pro obyvatele Turja Remet se objevily nové pracovní možnosti, když byl koncem 19. století uveden do provozu chemický závod společnosti Bantlin na suchou destilaci dřeva v Perečíně. V údolí Turje působily dvě lesní správy, remetská a poroškovská. Obě dopravovaly své dříví k nádraží v Perečíně lesní drahou. Dříví bylo zpracováváno na pile v Turja Remetách. V obci se nacházely také dva vodní mlýny.

Kraj je zde malebný a ještě ve 20. letech minulého století působil hodně romanticky. Nebylo to jen horalským rázem zdejších lidí, nýbrž celou scénérií údolí řeky Turice od Turja Remet k obci Lumšur a dál na poloninu Runu, které jako by naznačovaly, že v těchto místech se zastavily dějiny před sto nebo dvěma sty lety. Za každým záhybem divokého údolí, brázděného šumivým potokem, jako by bydlela čarodějnice, lákající hladové a opuštěné děti, kterým pak ubližovala. A možná, že někde v úkrytu roklí, hlídána ostražitým drakem, se skrývala studánka živé vody, divotvorný lék, most mezi životem a smrtí. Když se někdo rozhlížel po vysokých zarostlých stráních, po stezkách, zabíhajících k hřebenům hor, neubráníl se pocitu, že se ocitl v kraji nedostupných zbojníků, v úkrytu, kam si přicházejí oddechnout.

Turja Remety se nacházejí v horské oblasti Karpat, kde plocha luk a pastvin činí kolem 60 procent celkové zemědělské půdy. Průměrný počet srážek zde dlouhodobě dosahuje od 900 do 1500 mm. Pastviny skýtají poměrně dobrou pastvu v době jarní i podzimní,

Foto archiv

Řeznictví K. Neupauera se zákazníky u vchodu. Ve vedlejším domě sídlila četnická stanice

příznivě působila i jejich značná rozloha, umožňující dostatečný pohyb pro zvířata. To byly zřejmě hlavní důvody, které vedly k chovu koní a založení hřebčína v 70. letech 19. století. Vedení hřebčína bylo odpočátku v rukou rakousko-uherské vojenské správy, která potřebovala koně pro vlastní potřebu. Převládal chov anglických plnokrevníků, arabských polokrevníků a také lipicánů. První huculští hřebci, postavení na státních hranicích, se objevují v Turja Remetách v roce 1917.

Když se Podkarpatská Rus v r. 1919 stala součástí Československa, prvním velitelem hřebčína v Turja Remetách byl v r. 1920 určen štábní kapitán dr. J. Lukas. Chovatelská práce v tomto období byla velice obtížná, jednak pro neurované politické poměry a z toho plynoucí nejistotu, jednak pro nedostatek vhodných hřebců. Pozvolným uklidněním poměrů a doplněním stavu hřebců z jiných hřebčínů v republice, jakož i přidělením mladých plemenníků z kladrubského hřebčína, se poměry značně zlepšily. V r. 1922-1923 došlo ke změně resortního vedení hřebčína – z působnosti vojenské správy podnik přešel pod Ministerstvo zemědělství. Od r. 1923 do r. 1934 vedl hřebčín MVDr. R. Neumann, který se velmi zasloužil o jeho rozvoj. Po něm závod převzal ředitel ing. J. Pochylý.

Pro podporu chovu huculského koně v Turja Remetách v r. 1924 bylo založeno vlastní oddělení z klisen, přidělených z hřebčína v Topolčiankách spolu s kmenovým hřebcem 6 Góral I. radoveckého původu. Úprava chovných podmínek obvodu na území Podkarpatské Rusi byla provedena vládním nařízením č. 83/1928, kde byly stanoveny dvě chovné oblasti: jižní a severní. V severních hornatých krajích země včetně údolí řeky Turje měl být kladen hlavní důraz na rozšíření chovu koně horského na podkladě silnějšího hucula a menšího lipicána. Přitom

Četnický strážmistr J. Rak s rusínskou manželkou a dětmi. Sloužil v T. Remetách ve 30. letech a byl hodně oblíben

mělo být pokračováno, i když v menší míře, v chovu anglického plnokrevníka a arabského polokrevníka.

V období 1. Československé republiky prožíval státní hřebčín v Turja Remetách období své největší slávy. V jeho stájích bylo chováno přes 250 koní. Spolu s výše uvedenými řediteli zde postupně působili agronomové J. Dušek, K. Hartmann a P. Dolanský, vrchní komisař pro chov koní K. Koubek, zvěrolékaři J. Zuda a E. Matějovič, vedoucí stájí F. Kalous, účetní J. Seifert, J. Brandejs a M. Němec a jejich rusínští a slovenští spolupracovníci I. Voroníč, P. Hanič, I. Kučák, I. Pleško, M. Hapák, A. Peter, S. Teigel a další. Celkem tu bylo kolem padesáti zaměstnanců. Díky odbornému vedení a nadšené práci všeho osazenstva bylo v chovu koní dosaženo dobrých výsledků.

Pokračování na straně 6

Obrázky z Turja Remet

Dokončení ze strany 5

Na regionálních soutěžích se plemenci závodu umísťovali na předních místech, byl o ně zájem i v zahraničí, což přinášelo slušný finanční zisk. Není pochyb o tom, že státní hřebčín hrál v životě Turja Remet významnou roli. Byl jediným svého druhu na Podkarpatsku a svými úspěchy byl znám po celé republice i v středoevropském regionu. Každoročně na podzim zde byly organizovány konské dostihy za účasti místních jezdců, důstojníků a rotmistrů 10. jezdeckého pluku, někdy i závodníků z jiných vojenských posádek. Kupř. na jezdeckém dni v září 1935 v soutěži ve skocích přes překážky zaznamenali úspěch místní závodníci I. Skubanič a M. Bihan, kteří obsadili 1. a 3. místo. Pochopitelně, že to všechno se dělo za velké pozornosti veřejnosti i místního tisku. Blízký vztah člověka a koně v Turja Remetách odráží báseň „Svému koni Silvanovi“ z dvacátých let 20. století:

„Rád mám tě, Silvano! Sladkým je mi tvé
zaržání ostré,
i zvlnění hřívý tvój na klenbě šije
i zvonění podkovy, tvůj živý, ohnivý pohled
i bujná nedočkavost hrlosti tvé,
Jsi věrný soudruh radostí mých i nápadů
smělých,

Jsi také přítel dnů mých bolestných;
když na bělostných tvých zádech polem
horou se nesu,
duše se zvedá mi, prudce mi buší srdce,
Večer pak poklepávám ti bezdech,
zpcené boky
laskavou dlaní, volám tě jménem tvým,
a ty mi odpovídáš mírným pohledem očí
a chvějivým zaržáním na znamení lásky.“

Žel, hřebčín byl počátkem 50. let – již za sovětského období – zrušen, čímž bylo ukončeno osmdesátileté období jeho existence.

Stručně doplním několik podrobností z předválečného života Turja Remet. V obci působily obecné školy rusínská (učitelé S. Medviď,

Malá ulice
– vzadu pod lesem se nachází areál hřebčína

Zápasník Krotton předvádí své umění při představení v T. Remetách ve 30. letech. Kresba A. Petera

J. Suchý, J. Kohutka, I. Silvaj, E. Leiner) a československá (učitelé manželé Kopáčkovi, J. Staněk a F. Lindner). Jako notář v obci působil B. Červený. Jak už bylo zmíněno, přibližně pětinu obyvatel obce tvořili Slováci, mezi kterými bylo několik podnikatelů a řemeslníků (majitel místní pily a obchodu smíšeným zbožím A. Buňák, mlynáři J. Kibelbek a M. Smolár, trafikant A. Buček, truhlář a kolář M. Bukovinský, holič – L. Vojtko). Z českých obchodníků a řemeslníků v Turja Remetách působili řezníci K. Neupauer a J. Švajgr, kolář K. Svašta a další. V kulturním životě obce hrál důležitou roli dechový orchestr zaměstnanců hřebčína pod taktovkou E. Matějoviče, který nechyběl při žádné společenské události. Aktivity

Sokola se v obci rozvíjely pod vedením sedláře z hřebčína F. Šedivého, osvětové spolky Duchnovič a Prosvita příležitostně pořádaly kulturní večery, divadelní představení a výstavy. Za zmínku stojí, že v Turja Remetách působil v letech 1920–1926 jako vedoucí lesní správy J. Hubálek, autor mnoha románů s lesnickou tematikou, s tématy přírody a zvířat. Zde také v období 1. republiky vyrůstal talentovaný malíř a budoucí zasloužilý učitel A. Peter, který autorovi článku poskytl mnoho cenných informací.

Jak patrné, nejen historie, ale i příroda v okolí Turja Remet má co nabídnout. Určitě stojí za to obec navštívit.

VLADIMÍR KUŠTEK

Klasická hudba mi dává prostor, říká skladatelka Ľubica Čekovská

Dokončení ze strany 1

Máte blízko k jazzu, hlásíte se i k popmusic. Proč jste nakonec zakotvila u klasiky?

Můj otec byl v šedesátých letech zakladatelem Revival Jazz Bandu. „Starý“ jazz mi přirostl k srdci, protože má v sobě kód nadčasovosti, nádherné harmonie, o swingujícím rytmu a melodice nemluvě. Vyrůstala jsem také na kvalitní popové hudbě, jako dítě jsem hrála na klavír všechno, co jsem slyšela v „telce“ či v rádiu, myslím, že se dodnes dokážu v popu

orientovat. Ale mou hlavní doménou je klasická hudba, protože mi dává prostor pro vlastní autonomní vyjadřování „po svém“. Je to teritorium, kde jsem sama sobě režisérem, vyjadřuji se vlastním hudebním jazykem.

Komponujete i scénickou a filmovou hudbu. S kým v této oblasti spolupracujete?

Film a divadlo, to je moje srdeční záležitost. Před časem jsem dělala hudbu k skvělému filmovému dokumentu Paľa Korce o starých lidech „Exponáty alebo Príbehy z kaštiela“. Je to citlivé, smutné a zároveň humorně zpracované téma o stárnutí, o samotě. Byla pro mne radost dotvářet příběhy, které vyrážejí dech; hudba by přitom neměla vyčnívat, ale zdůraznit atmosféru. Píšu i pro divadlo,

naposledy jsem dělala hudbu pro představení Radošínského Naivního Divadla – Jáánošička, a pro Legendu slovenského národa.

Který svůj úspěch či ocenění považujete za nejvýznamnější?

Vážím si všech, vždyť jsou od lidí, kteří soudobé hudbě rozumějí. V poslední době mi udělalo radost, že si mě pod svá křídla vzalo německé hudební vydavatelství Baerenreiter Verlag-Kassel. Ale stejně mě těší, když mě lidé z publika pochválí, že jim moje hudba něco říká. A minule mi můj starší syn Adam řekl, že jsem jeho nejoblíbenější a nejkrásnější skladatelka. No není to milé?

AGÁTA PILÁTOVÁ

(Část textu, jenž byl publikován v Týdeníku Rozhlas)

Hrdinskí štyria podkarpatskí bratia

Plk. v. v. Ivan Komárnický, ktorý sa narodil na Podkarpatskej Rusi v Hankovici pri Svalave, bývalý príslušník 1. československého zboru v ZSSR, rád pripomína myšlienku: „Dante napísal knihu o pekle a peklo nevidel, my sme peklo prežili, ale opísať ho nevieme“. Dobre vedel, čo vraví, lebo nielen on, ale aj jeho traja bratia zažili veľa strastiplných udalostí, ktoré bez zveličovania možno prirovnať k pekle. Keď smrť stála pri nich, striehla a chcela ich schmatnúť do svojich nenásytných pazúrov.

V polovici januára roku 1944 jeho útvar 1. čs. samostatnej brigády, z ktorej sa v apríli toho istého roku vytvoril 1. čs. armádny zbor v ZSSR, zaujal obranu na severnom brehu rieky Horný Tykyč na Ukrajine, lebo nemecké vojská chceli za každú cenu dobyť Bužovku, Žažkov a smer na Zelený Rog. Terén bol močaristý, ťažko sa dalo zakopať a kryť sa. Takéto miesto našli na malej vyvýšenine, kde bol rozbitý dom a tam si vyhlbili bunker. Mysleli si, že pod domom nájdu úkryt. Ale veľmi sa mýlili. Nemecký granát nečakane padol na bunker a v ňom zavalilo Ivana Komárnického.

Bol v bezvedomí, ale spolubojovníci ho vyhrabali zo závalu a odviezli do sovietskej poľnej nemocnice. Realita v nich bola vzdialená idylka, ako ju ukazovali povojnové filmy. Zriaďovali ich „za pochodu“, provizórne všelikde. Pod stanmi, ale aj v stodolách, školách, či v iných budovách. Ranení v nich neležali na čistých, bielych posteliach, ale pričasto na slame.

Keď sa prebral z bezvedomia, cítil ukrutnú bolesť a pred sebou čiernu tmú. Pomyslel si, že je tmavá noc. Ale ranení, ktorí ležali s ním v stodole, popreli, žeby bola noc. Nahmatal hlavu a tvár, mal ich obviazané, aj oči zafarbované. Začal strhávať obvazy, ale zbadali to ranení a kričali, aby to nerobil. Ale on ich neposlúchol, len trhal obvazy ako zmyslov zbavený. Keď sa mu to napokon podarilo, nepríčetne skríkol:

– Ja nevidím! Som slepý! Rozumiete – som slepý! Nechcem žiť, som slepec! Taký život nemá zmysel!

Nahmatal v spodnom vrecku blúzy schovanú trofejnú pištoľ raže 6,35 mm. Vytiahol ju, ale nestačil nabiť. Spozorovali to ostatní ranení a začali kričať:

– Zavolajte sestričku!

– Radšej nech príde lekár!

Do rozľahlej stodoly vběhla nízka sestrička, vrhla sa naň a zabránila mu skončiť so životom. Neskôr napochytr vošiel aj vysoký, prešedivený lekár v bielom plášti a dôrazne povedal: – Kto tu vyvádza?! Vieš, ty ranený, že pokus o samovraždu sa považuje za dezerciu a prísne sa trestá ?!

Ivanovi Komárnickému od zúfalstva vyhrkli slzy. Z toho, čo sa mu stalo, bol nešťastný, mal len 26 rokov a život pred sebou.

– Nič nie je stratené, – chláholil ho lekár. – Ešte keď si bol v bezvedomí, prezrel som ti oči. To, že zatiaľ nevidíš, spôsobil veľký otras. Ale pravé oko máš zdravé a ľavé sa v najbližších dňoch chystám operovať, aj na

toto oko budeš vidieť. Tvoje ťažkosti sú len prechodného charakteru. Uvidíš, že opäť sa ti vráti zrak!

Ivan sa trochu upokojil, lekárovi veril, vliad mu nádej. Nedokázal si predstaviť, žeby mal žiť v úplnej tme. Hlavný lekár slovo dodržal, o deň, či dva ho operoval. A akoby sa stal zázrak – zase videl. Čo lepšie si len mohol želať. Dajaký čas v poľnej nemocnici, hoci na slame, si poležal. Trochu si oddýchol a mal čas pospomínať na mnohé udalosti, ktoré mu život „uštedril“.

Foto archív autorky

Plk. v.v. Ivan Komárnický

Spomenul si na mamu, ktorá mu prezradila, že keď sa mal narodiť, jeho otec práve zahynul nevedno na ktorom bojisku prvej svetovej vojny. Otec jeho otca, teda Ivanov starý otec na to zareagoval tak, že mamu, čakajúcu prvé dieťa, neľútostne vyhnal z domu. Prichýliť ju teta a u nej sa 28. augusta 1917 Ivan narodil. Neskôr sa mama znovu vydala a narodili sa jej ešte štyri dcéry a šesť synov. Žili na Podkarpatskej Rusi a po maďarskej okupácii jej väčšej časti v marci 1939, nakoľko Ivanovi hrozilo zatknutie, rozhodol sa o útek do Poľska, kde sa v Bronoviciach pri Krakove vytváral tzv. poľský legión. Ale do tejto čs. jednotky prijímali len českých dôstojníkov. Odišiel na západnú Ukrajinu, do Haliča. Očakával tam vrele prijatie u ruských „bratov“, ale namiesto toho sovietske bezpečnostné orgány ho odeskortovali do väzenia v Charkove, neskôr presunuli do ďalekého Archangelska, kde na riečnych lodiach prepravoval výzbroj a pohonné hmoty na sovietsko-fínsky front. Nasledoval gulag na stavbe železnice Kotlas – Vorkuta a Transsibírskej magistrále.

Tu sa v roku 1942 dozvedel, že v Buzuluku sa vytvára československá jednotka. Dorazil do tohto priuralského mestečka začiatkom zimy 1942, keď tam práve vypukol týfus. V rozpore so základnými hygienickými pred-

pismi umiestnili ho do karanténneho baraku, kde boli chorí aj zdraví, mnohí z nich zomreli a našli večný odpočinok na miestnom cintoríne.

On však prežil. Keď sa vrátil z nemocnice, z Buzuluku práve odchádzal na front 1. čs. prapore, zostal tam len náhradný pluk. Onedlho ho preradili do Novochooperska a zadelili k 5. protitankovej rote 1. čs. práporu. Tu sa stretol so svojím bratom Fedorom, ktorý mu oznámil, čo predtým nevedel, že do Sovietskeho zväzu odišiel nielen on, ale aj ďalší dvaja bratia Michal a Peter. Michal a on sú príslušníkmi 1. čs. poľného práporu, Peter Červenej armády.

Vtedy si Ivan Komárnický spomenul na neznámeho sovietskeho vojaka, ktorý s ním cestoval po vyliečení na front. Prihovril sa mu a prekvapivo porozprával, že na začiatku vojny s ním na sovietsko-fínskom fronte bojoval aj mladý, asi 20-ročný Peter, veľmi sa podobal na neho, na Ivana, ale jeho meno si už nepamätal. Len vedel, že pochádzal z Podkarpatskej Rusi. Pravdepodobne bol to ich brat Peter. Bola to jediná, zároveň posledná stopa po ich najmladšom bratovi...

Spomenul si aj na koniec septembra 1943, keď sa uskutočnil presun deviatich transportov vlakov s príslušníkmi 1. čs. samostatnej brigády v ZSSR, ktorá vznikla z pôvodného 1. čs. poľného práporu. Asi 800 km ich prepravili po obnovennej trati smerom do Prilúk, ale neskôr 160 km museli kráčať pešo. Zúčastnil sa ťažkých bojov o Kyjev, Vasilkov, Rudu a Bielu Cerkov. Pochodovali tam nocou po rozbitých cestách, lebo fašistické letectvo sledovalo každý pohyb a bombardovalo. Vo dne odpočívajú v úkrytoch a liečili si nohy, čo boli samý pluzgier. Kráčali v trojici, držiac sa popod pazuchu, aby aspoň prostredný za pochodu si mohol trochu pospať...

Rekonvalescencia v poľnej provizórnej nemocnici sa Ivanovi Komárnickému čoskoro skončila a veliteľ ho poslal k rotným trénom starať sa o kone. V polovici marca 1944 sa ich útvar sfahoval z frontu a vymenila ho sovietska jednotka. Zberal sa na odchod, ale jediný voz, čo mali, sa im rozbil počas bojov pri Bielej Cerkvi, zapriahol teda sane. Ale nastal odmäk, cesta sa rozbahnila, sane zapadli a nemohol ich vytiahnuť. Kone musel vypriahnuť, časť nákladu prehodil cez chrbát „Sibiriakovi“, ako nazývali jedného koňa a na druhého, na Sivka, si nasadol a chcel dosiahnuť jednotku. Nevedel, že sa zase ocitne zoči-voči smrti.

Cesta viedla kľukato do kopca. Rozhodol sa, že si ju skrúti. Začal kráčať priamo po poli, keď zrazu zaznel povel hromovým hlasom: „K zemi!“ Vtedy v zlomku sekundy všetci zastali a zafahli. Pochopil, že pole je zamínované. „Čo robíš? Vrátiť sa naspäť, alebo ísť ďalej dopredu?“ Rozhodol sa, že pójde ďalej. Našťastie sa mu podarilo prebehnúť cez zamínované pole, keď zase začul ďalší povel: „Vztyk! Pokračovať v ceste!“ Smrť veľmi blízko bola pri ňom...

Mgr. MAGDALÉNA LAVRINCOVÁ
(Dokončení v ďalšom čísle)

* **Český úředník Rudolf Hůlka** pobýval v 20. letech minulého století pracovně na Podkarpatské Rusi, kde si našel čas i pro své široké kulturní a umělecké zájmy - fotografoval, kreslil a maloval, působil publicisticky. Slovanská knihovna Praze po léta schraňovala jeho fotografickou pozůstalost, kterou nyní zpracovává, utřídila, opatřila úvodem, popisky a poznámkovým aparátem. Autor své snímky koloroval, takže vesměs mají na svou dobu ojedinělou barevnou podobu. Kniha s titulem *Zmizelý svět Podkarpatské Rusi ve fotografiích Rudolfa Hůlky* bude v dohledné době vydána. Obsahuje unikátní a působivé obrazové svědectví o někdejší životě v podkarpatských vesnicích i městech.

* **Známý rusínský aktivista, pravoslavný kněz Dmitrij Sidor** byl odsouzen ukrajinským soudem na tři roky podmíněně (se zkušební dobou dvou let) za údajný rusínský separatismus. Konečný rozsudek byl vyřčen letos v březnu.

* **Rusínské společenské organizace** a osobnosti působící v Zakarpatské oblasti Ukrajiny, v dalších evropských zemích i v zahraničí zpracovávají společné memorandum o problémech Rusínů na býv. Podkarpatské Rusi, o odírání práva na rusínskou národnost a dalších, řadu desetiletých neřešených otázek. Dokument byl zaslán mj. ministru zahraničí USA Johnu Kerrymu. V průvodním dopise i v textu memoranda se připomíná historie rusínského národa i aktuální neutěšená situace.

* **Sdružení Rusíni.cz** pokračovalo v jarních měsících v realizaci kulturních aktivit,

Z fotografické tvorby Rudolfa Hůlky: Chalupa s doškovou střechou

Foto archiv Slovanské knihovny NK

v dubnu např. uskutečnilo promítání filmu *Tumenge*. Antropologický dokument je svědectvím o romské osadě v rusínské vesnici Palota na severovýchodním Slovensku, jež patří k nejmenším na Slovensku a reflektuje mezietnické vztahy mezi Rusíny a Romy v této obci. Po projekci následovala beseda s režisérem filmu Milanem Duřňákem. Sdružení se účastnilo také Mezinárodního knižního

veletrhu Svět knihy, kde se prezentovala mj. rusínská literatura vydaná na Slovensku.

* **Rusínské školy** na Podkarpatské Rusi oslavily letos v dubnu desáté výročí své existence; chodí do nich – samozřejmě ve volném čase – děti z rodin, které se deklarují jako rusínské. Stát je nepodporuje, žijí ze sponzorských darů a díky obětavým organizátorům.

ap

O generálech československé armády

Radan Lášek vydal další publikaci z vojenské historie naší země – knihu *Československá generalita* s podtitulem *Generálové Fassati, Fiala, Gajda, Husák, Lášek, Matoušek, Rytíř, Syrový a Šidlík slovem a obrazem*. Jde opět o pozoruhodnou his-

torickou práci z dějin čs. armády. V letech 1918 až 1948 bylo v ČSR jmenováno do generálské hodnosti celkem 533 důstojníků; kniha rekapituluje životní osudy devíti z nich. Časové rozpětí životopisů sahá od roku 1869 do roku 1977, ale hlavní těžiště událostí, kdy se profilovala vojenská kariéra popisovaných osob, spočívá v letech 1914 až 1948. Během těchto 65 let byly popisované osobnosti často aktéry klíčových okamžiků našich moderních dějin. Životopisy a přílohové dokumenty zahrnují první odboj, budování československé branné moci v samostatném státě, přípravy na obranu proti nacismu a mobilizaci v září 1938. Sledují obsazení ČSR v březnu 1939 a následný druhý odboj, činnost vládního vojska a květnové povstání 1945, zmanipulované procesy Národního soudu a zánik demokracie v poválečných letech. Životopisné údaje doprovází více než 320 dobových snímků, které autor čerpal převážně z rodinných archivů generálských osobností; většina z nich dosud nebyla publikována. Naopak část z přílohových dokumentů a vzpomínek doprovázejících jednotlivé životopisy již byla fragmentovitě a v různých časových rovinách zveřejněna; čtenářským přínosem by měla být jejich souhrnná dostupnost v jedné publikaci. Rozsah publikace je 400 stran.

red.

Výstava Pred a Po

Rusínský karikaturista Fedor Vico byl dlouholetým kamarádem českého výtvarníka tvořícího v obdobném žánru – Vladimír Jiráňka. Publikovali společně např. v Lidových novinách i v jiných periodikách, jejich práce se setkávaly na výstavách. Sešly se i tentokrát, konkrétně letos v květnu, i když bohužel už bez osobní účasti jednoho z nich. Na počest nedávno zemřelého Vladimíra Jiráňka uspořádal Fedor Vico v Praze výstavu kreseb vzniklých *před* (zánikem federace) a *po* (vzniku samostatných států). Po první zastávce ve Slovenském institutu doputovala i do galerie Domu národnostních menšin, kam ji pozvala naše Společnost. Hořce vtipné výtvarné glosy, většinou politického obsahu, zaujaly publikum vernisáže i další návštěvníky. Fedor Vico je doprovodil osobním komentářem.

ap

Rozloučení s Josefem Havlem

Ještě do minulého čísla nám napsal článek o aktuálních problémech s odškodněním. Jen několik dní předtím, než ta smutná zpráva přišla, jsme si volali. Byl do poslední chvíle aktivní, staral se, radil, měl humor. Vřak i svůj článek doprovodil Renčínovou karikaturou, která byla „k věci“. I když ke konci už to byl humor trochu smutný. Věděl, že je těžce nemocen. Přesto nikdo nečekal, že tak brzy odejde a že na dubnové valné hromadě na něj můžeme už jen vzpomenout.

V bilanční zprávě SPPR – organizace, v jejíž výkonném výboru léta pracoval – tajemnice Dagmar Březinová hned v úvodu řekla i za nás ostatní:

„Chtěla bych oznámit smutnou zprávu. Leží nám na srdci o to víc, že je čerstvá a nečekaná: Letos 25. března náhle zemřel ing. Josef Havel, předseda občanského sdružení Podkarpatská Rus – náhrada majetkové újmy. Zasloužil se o vznik zákona č. 212 z roku 2009 týkajícího se náhrad za nemovitosti zanechané na PR i o jeho novelizaci, příznivou pro žadatele. Až do konce života i přes velké zdravotní potíže aktivně usiloval o vyřízení žádostí mnoha uchazečů. Většina z nás se s ním setkávala jako s členem Společnosti a jejího výkonného výboru, jako s neúnavným řešitelem konkrétních případů žadatelů o náhradu, a také jako s dobrým, spolehlivým přítelem. Jeho přání dokončit dlouholetou práci a završit úsilí o kladné vyřízení náhrad pro všechny žadatele se mu už ale nepodařilo...“

Josef Havel se narodil 25. října 1932 v Užhorodě. Jeho otec František nejdříve odjel na

Foto archiv rodiny

Podkarpatskou Rus za prací na inzerát jako asistent majitele stavební firmy. Později vybudoval vlastní stavební firmu, získal osobní uznání a poděkování prezidenta Masaryka. Maminka Blažena pracovala v cukrárně v Užhorodě. Po opuštění Podkarpatska byl František Havel úspěšným stavitelem na Mohelensku. V rodinném domě Havlových, postaveném v Užhorodě, žije jiná rodina.

Josef Havel vystudoval stavební průmyslovku v Brně, poté VUT, obor Pozemní stavitelství v Brně. Pracoval jako projektant pozemních staveb a statik se specializací na rekonstrukce výrobních hal starých textilních továren. Působil také jako soudní znalec v oboru statika, několik let byl zastupitelem města Brna

S manželkou Jindřiškou měl tři děti, Miroslava, Ivana a Danu.

Jeho velkým koníčkem bylo fotografování, rád cestoval, pracoval na zahradě, měl také velký zájem o politiku a veřejné dění. Byl to vždy nesmírně pracovitý člověk, ve volném čase zpracovával projekty a postavil chatu; dokud žili jeho rodiče, jezdil jim pomáhat s hospodářstvím. Měl velký smysl pro humor, ve společnosti byl oblíben, lidé ho měli rádi pro spolehlivost, férovost a stále dobrou náladu.

Po roce 1989 se rozhodl, že se pokusí získat zpět majetek rodiny, který zůstal na Podkarpátí. Dcera Dana nám o něm pověděla: „Říkal, že jeho motivací je, aby se mohl postavit před hrob svých rodičů a říct jim, že se nedřeli nadarmo. Tato práce se stala na posledních třináct let jeho života hlavní náplní. Vstával velmi brzo a každý den, včetně sobot a nedělí, řešil problémy těch, kteří ho o spolupráci při získání majetku svých rodin požádali. Byl nesmírně vytrvalý. Postaral se o přijetí nového zákona i o jeho novelizaci tak, aby majetky mohly být bývalým majitelům vráceny. Dokázal s jednotlivými lidmi navázat blízké a osobní vztahy, ve věci se stal vyhledávaným specialistou a poradcem i mnoha dalším neznámým lidem. V osobním životě byl nesmírně hrdý na svou velkou rodinu. Pravidelně při kulatých narozeninách a při významných výročních pořádkách setkání celé rodiny a blízkých přátel.“

Zástupci Společnosti se účastnili 2. dubna v Brně posledního rozloučení.

ap

Setkání s historiky

Na květnové besedě (16. 5.) jsme uvítali dva přední české historiky, kteří se zabývají účastí Rusínů v bojích druhé světové války. Karel Richter a Petr Hofman poutavou formou představili výsledky svého bádání. Dr. Richter mj. vyprávěl o osudech Rusínů – bojovníků na východní frontě, s některými z nich se také osobně setkal. Spolupracoval např. s generálem Michalem Kričfaluším, jehož rukopisu paměť se ujal, literárně zpracoval a posléze je v našem vydavatelství vydal ve dvou dílech. Kniha vyšla v SPPR pod názvem Účtování s časem. Po letech se historik k tomuto tématu nyní vrací, protože zjistil o Kričfalušim životě řadu nových skutečností, a připravuje novou verzi knihy. (Ukázky bude publikovat i v našem časopise.) Brzy vyjde také další jeho

Foto František Vejř

Petr Hofman

Foto František Vejř

Karel Richter

historická práce o rusínském hrdinovi 2. světové války Štěpanu Vajdovi.

Petr Hofman hovořil o zajímavých faktografických skutečnostech kolem účasti Rusínů v bojích východní fronty. Uvedl číselné údaje, které nejsou obecně známy, jakož i fakta o rusínských příslušnících armád na Západě. Jde sice o ojedinělé případy, ale i tato nevelká epizoda významně doplňuje účast Rusínů na protinacistickém odboji a historii války vůbec.

Besedu doplnil strhující dokumentární snímek o bojích na Dukle, který zapůjčil jeho spoluautor, kameraman Jiří Krob. Z vyprávění účastníků bojů, kteří ve filmu hovořili, vyplynulo, jak obtížná byla dukelská ofenzíva a jak problematičtější – bez ohledu na lidské ztráty – byla naplánována.

Výsledky dalších bádání českých historiků zveřejníme i v našem časopise.

ap

Prosba historiků bratrů Čvančarových: hledají se staré fotografie Užhorodu a Mukačeva

Pro vydavatelství Academia sepisujeme historickou studii o turné proslulé americké jezdecké revue Wild West Show po padesáti městech Rakousko-Uherska v létě 1906. Protože revue vystupovala většinou na vojenských cvičištích, mj. 27. 6. 1906 v Užhorodu a 28. 6. v Mukačevu, chceme se o těchto městech v naší připravované knize zmínit. Obrácíme se na vás s prosbou, můžete-li nám laskavě poskytnout ilustrační scany s dobrým technickým rozlišením (min 600 dpi) Užhorodu a Mukačeva nejlépe z let 1900-1910. Nebudou-li takové snímky k dispozici, uvítáme i fotografie či pohlednice z prvního období ČSR. Náklady samozřejmě uhradíme. S díky M. a J. Čvančarovi, Kubelíkova 1150/48, Praha 3-Žižkov, 130 05.

Polsko a Podkarpatská Rus v době československé krize 1938–1939

Téma dějin Podkarpatské Rusi je stále aktuální pro české, slovenské, maďarské, polské a samozřejmě ruské historiky. O tom svědčí množství titulů knih a odborných článků publikovaných za poslední léta. Chybí pouze práce ukrajinských historiků, jejichž absenci se Ukrajinci snaží vynahradit publikací překladů. Kyjevské nakladatelství TEMPORA vydalo rozsáhlou monografii polského historika Dariusze Dabrowského *Polsko a Podkarpatsko: 1938–1939* (Rzeczpospolita Polska wobec kwestii Rusi Zakarpackiej (Podkarpackiej) 1938-1939, 392 s.).

Zdroje polského historika

Polský historik shromáždil materiály téměř ze všech významných archivů Polska, České republiky, Slovenska, část publikovaných maďarských diplomatických dokumentů, prostudoval významnou část odborné literatury. Bohužel však v knize chybí materiály z podkarpatského krajského archivu v Berehovu, Dabrowski prakticky nevyužil práce podkarpatských historiků ukrajinského i ruského směru (M. Vehoš, V. Lemak, A. Puškaš, I. Pop), zároveň vysoce oceňuje ne odborné, publicistické práce ukrajinských emigrantů pochybné vědecké hodnoty (V. Šandor, P. Sterčo, J. Chiminec, V. Markus). Je to zarážející vzhledem k tomu, že polský historik si troufá na všestrannou analýzu problému v první polovině 20. století. Politika Polska vůči Podkarpatsku je neoddelitelná od politiky Maďarska a Německa ve stejném období. Dabrowski však z neznámých důvodů ignoruje jedinečnou publikaci maďarských diplomatických dokumentů (Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936-1945, I–IV k.), nevyužil materiály ambasády Německa v Praze, uložené v archivu MZV České republiky, významně osvětlující situaci na Podkarpatsku v letech 1938-1939 a napomáhající rozuzlení klikaté politiky nacistického vedení Německa vůči autonomní východní provincii Československa.

Kořeny konfliktu vznikly po první světové válce

Dabrowski se neomezuje pouze na krizové období let 1938–1939, analyzuje problém od konce první světové války, rozpadu Rakousko-Uherska a vzniku nových států ve Střední Evropě. Právě v tomto období se stal dotud neznámý region jihokarpatských Rusů problémem evropské diplomacie, zakotveným ve dvou mírových smlouvách: Saintgermainské (10. 9. 1919) a Trianonské (4. 6. 1920). Polský historik zdůrazňuje, že problém Podkarpatské Rusi a její připojení k Československu ostře rozděloval tři nástupnické státy – Československo, Maďarsko a Polsko. Maďarsko se nevzdávalo nároků na připojení Podkarpatska a usilovně hledalo spojení k dosažení tohoto cíle. Polský historik zdůrazňuje, že takovým spojencem mohlo být pouze Polsko. První náznaky polsko-maďarské spolupráce se projevily v době polsko-sovětské války v 1920 r.,

kdy Maďarsko nabídlo Polsku dodávky zbraní, které měly být dodány přes území ČSR, nejspíš na úseku Podkarpatska. Vláda ČSR ostře odmítla takové plány, což ve Varšavě pochopili jako nepřímou spolupráci Prahy s bolševickým Ruskem. Podle názoru Dabrowského od tohoto momentu polské vedení vidělo Podkarpatsko jako průchod, který spojoval ČSR s bolševickým Ruskem. Více než to – jako zálohu, která měla být předána v budoucnu Rusku, což ohrožovalo východní hranice Polska v Haliči.

Iluze „Mezimoré“

Ve skutečnosti bylo Podkarpatsko územním článkem, který spojoval ČSR s Rumunskem jako jeho spojencem v bloku Malé Dohody (ČSR, Rumunsko, Jugoslávie). Účastníci tohoto bloku viděli Podkarpatsko jako „most Malé Dohody“. Tento „most“ byl podle názoru Dabrowského trnem v oku polského lídra J. Pilsudského, který ve 20. letech rozpracoval plán „Mezimoré“, strategického sjednocení malých států od Baltu k Jaderskému moři pod vedením Polska a s podporou Itálie (vtipní novináři tento plán pojmenovali provinčním imperialismem). Tato aliance měla garantovat bezpečnost jejích členů v prostoru mezi bolševickým Ruskem a Německem. Slabinou projektu bylo ignorování Československa, které Pilsudský považoval za umělý výtvor, jenž nemá právo na existenci. Ignorování státu, který byl v té době hospodářsky a vojensky nejsilnější v regionu, navíc rozdělojící střední Evropu na jižní a severní část, učinila z Pilsudského plánu pouhý přelud. Tento fantasmagorický plán se odvážil v Polsku kritizovat pouze generál W. Sikorski, budoucí předseda polské exilové vlády za války. Ten ho viděl jako katastrofu pro Polsko.

Dalším faktorem, podle názoru Dabrowského znepokojujícím Polsko, byla podpora ukrajinských emigrantů z Haliče vládou ČSR, jejich usazování na Podkarpatsku a napomáhání vývoji ukrajinského národního hnutí, přerůstajícího v hnutí nacionalistické požadující nejširší autonomii území. Megalomanské plány ukrajinských nacionalistů, transformaci autonomní Podkarpatské Rusi ve stateček „Karpatská Ukrajina“ jako budoucího „ukrajinského Piemontu“, základu pro vznik „Velké Ukrajiny“, viděli ve Varšavě jako ohrožení integrity Polska. Ne náhodou v červenci 1928 byl v Užhorodě zřízen vicekonzulát Polska. Jeho pracovníci pečlivě sledovali politické dění na Podkarpatsku a navazovali kontakty s politickými činiteli protiukrajinského směru; používali přitom finanční „dotace“ pro významné osobnosti na politické scéně Podkarpatska (Š. Fencik).

Dabrowského omyly

Právě v analýze těchto kontaktů udělal polský historik vážné chyby, nedokázal vysvětlit čtenáři tzv. rusofilství na podkarpatské politické scéně, rozdíl mezi pojmy „*ruskij*“ a „*rus'kij*“. Politici tzv. rusofilského směru Š. Fencik, A. Beskid, A. Bródy, I. Kurfak, aj. jsou pro něj

lidé velkoruské orientace. Zároveň se dočteme, že Kurfak i Bródy byli napojeni na Budapešť, a dokonce byli Maďarskem financováni. V době krize 1938-1939 se k politikům maďarské orientace po domluvě se svými polskými chlebedárci připojil také Š. Fencik. Záhada se skrývá v pojmech „*ruskij*, *rossijskij*“, neboli *velkoruský*, a „*rus'kij*“, což je zastaralý, ale ještě v době první republiky hodně používaný pojem, jenž znamená *rusínský*. Kurfak, Bródy, Demko, Fencik se hlásili k tzv. směru „*rus'kému*“, totiž *rusínskému*; ve skutečnosti tyto politiky můžeme zařadit do skupiny velkouherských vlastenců. Jejich „*ruskost*“ byla pouze snahou vymezovat se vůči ukrajinství. Můžeme souhlasit s autorem, že národní identifikace na Podkarpatsku měla elitářský charakter, lidé na venkově se identifikovali podle náboženství, nebo jednoduše se identifikovali se jako „*tutešní*“ – zdejší. Skutečnými rusofily na Podkarpatské Rusi byla pouze malá skupina činitelů obnovené pravoslavní církve kolem archimandrity Alexije (Kabaljuka) a vnuka A. Dobrjanského A. Gerovského, na politické scéně bezvýznamných. Pojem „*rus'kij*“ definitivně zmizel po anexi Podkarpatska Sovětským svazem a masové migrace Rusů z Ruska do tohoto regionu, kteří opovrhovali pojmem „*rus'kij*“, distancovali se od něj, a tak ho úspěšně pohřbili. Dnes se Rusími distancují od pojmu *rus'kij* a používají výhradně pojem *rusínský*. Pro tzv. rusofilské strany v čele s A. Bródy a Š. Fencikem používá polský historik pojem „*iredentistické*“, podle mého názoru zcela neoprávněně. Iredenta je úsilí připojit území národnostní menšiny v jednom státě k sousednímu státu, obývaném tímž národem. Programovým požadavkem těchto stran však byla autonomie Podkarpatské Rusi, nikoliv iredenta.

Důsledky Mnichova

Mnichovská konference, ignorování požadavků Polska a Maďarska na Československu ze strany jejích účastníků posílily podle názoru polského historika plány Polska a Maďarska na dosažení společných hranic na území Podkarpatska. Maďarsko, které nemělo moderní armádu, preferovalo dosažení svého cíle diplomatickou cestou s podporou Itálie a Německa. Takový postup neuznávalo Polsko, které vojenskou akcí obsadilo Těšínsko a některá území na Oravě a Spiši, a tím pádem se fakticky účastnilo dělení ČSR na straně Hitlera. Tím si nepřátelilo nejen českou stranu ale i slovenskou, a vyvolalo rozhořčení svých spojenců – Francie a Velké Británie. Dominance Reichu v regionu vyvolala znepokojení ve Varšavě, nutila ji urychlit dosažení společné hranice s Maďarskem na Podkarpatsku a ve smyslu uskutečnění projektu „Mezimoré“, a zároveň potlačit ukrajinská uskupení na Podkarpatské Rusi, východním Slovensku a konečně i v Haliči. Mezi Varšavou a Budapeští probíhala intenzivní jednání, dokonce se projednávala možnost uzavření dohody o vojenské spolu-

práci proti ČSR. Polská strana naléhala na okamžité zahájení vojenských záškodnických akcí za účelem destabilizace situace na Podkarpatsku a jeho následném obsazení. Maďarští diplomaté nabízeli polským generálům obsazení Podkarpatska a jeho následné vrácení Maďarsku, což ve Varšavě bylo pochopeno jako špatný vtíp a rázně odmítnuto.

Podle polského historika v Maďarsku byly v té době připraveny skupiny záškodníků z řad budapeštského podsvětí, sami Maďaři jim říkali Rongyos gárda (Banda otrhanců). Od 6. do 14. října maďarští teroristé v počtu cca 200 až 400 členů bojůvek uskutečnili několik záškodnických akcí v prostoru Kosina, Drisina, Fornoše, na trati Sevljuš-Chust. Zavraždili několik železničářů, zničili lokomotivu, vyhodili do vzduchu několik mostů. Čs. velitelství Hraniční oblast 42 vyslalo na jejich likvidaci 2 prapory 45. pěšího pluku, několik lehkých tanků, rotu jezdeckta, rotu cyklistů, dělostřelecký oddíl a letku ze Spišské Nové Vsi. Mezi Berehovem a Mukačevem byli teroristé obklíčení a zneškodněni. Čs. Stráž Obrany Státu (SOS – pohraničníci) zajala 26 maďarských důstojníků včetně velitele, 63 poddůstojníků, 253 vojínů, a zabavila velké množství munice. Část teroristů se snažila utéct do Polska, avšak byli dopadeni na polonině Rovna. Do konce října bylo z maďarské strany uskutečněno 11 podobných akcí, jejich výsledky však byly v důsledku špatného stavu bojůvek a chaotického velení minimální. Ve Varšavě byli takovým amatérským postupem Maďarů zaskočení a rozhodli se zít iniciativu do svých rukou.

Ozbrojený konflikt

O dalším postupu Polska D. Dambrowski shromáždil maximální množství dokumentů. Tato pasáž je v jeho monografii nejcennější. Do Budapešti byla vyslána polská spojovací mise, která měla dohodnout koordinaci diverzních akcí na Podkarpatsku. Akce dostala v Polsku krycí název „Lom“ a řídila ji Expozitura č. 2 z II oddělení Hlavního štábu polské armády. Akce byla rozdělena do čtyř etap: příprava (7. – 22 října); diverzní akce (22. října – 12. listopadu); záškodnicko-diverzní akce (17. – 27. listopadu); ukončení operace (28. listopadu – 31. prosince). Akce „Lom“ se zúčastnily pod velením kádrových důstojníků desítky stočlenných bojůvek, členů organizace „Strzelec“. Velení akce „Lom“ přepravilo na hranice s Podkarpatskou Rusí kolem 1000

Signatáři Mnichovské dohody

teroristů z Těšínska. Hlavní štáb čs. armády vzal údaje o připravované maďarsko-polské teroristické akci vážně a poslal na Podkarpatskou Rus na pomoc místním jednotkám SOS elitní motorizovaný milovický Instruční prapor, 4. a 10. hraničářský prapor, motorizovaný výzvědný oddíl 2 s obrněnými auty a také 500 četníků z Čech a Moravy. Na jižních, východních a severních hranicích Podkarpatské Rusi neutichala od poloviny října střelba. Polsko a Maďarsko rozpoutaly nevyhlášenou válku proti Československu – právě na území Podkarpatské Rusi. Zvláště aktivní byli polští teroristé, ničili mosty, cesty, hráže, školy, pošty, mlýny, železnice. Na obou stranách byli padlí, ranění a dokonce i zajatí.

Avšak Polsko a Maďarsko kýženého výsledku nedosáhly. Teroristé dokázali operovat pouze v pásmu 8 – 10 km, očekávané povstání místního obyvatelstva se nekonalo, ničení veřejného majetku vyvolalo spíš nenávisť vůči teroristům. K tomu plánovaný „generální útok“ 21. listopadu a okupace Podkarpatska Maďarskem byly rázně zastaveny Německem. V Budapešti pochopili, že Podkarpatskou Rus mohou získat jen od Hitlera jako „dar“ za cenu dalšího „utužení“ vztahů Maďarska s nacistickým Německem. Proto maďarské vedení postupně utlumilo činnost svých bojůvek, což vyvolalo ostrou reakci Polska. D. Dambrowski píše, že akce „Lom“ byla největší operací polských výzvědných služeb v meziválečném období, stála 250 tisíc zlotých. Její výsledek byl nejen nulový, ale také vážně oslabil polské obranné

Polský politik Józef Beck

síly. V dalším vývoji události na Podkarpatské Rusi (Karpatské Ukrajině) se polská strana soustředila na získávání informací o činnosti ukrajinských nacionalistů z Haliče; byl to hlavní úkol polského konzulátu v Sevljuši.

V závěru své studie polský historik píše, že spoluúčastí při rozbití Československa ztratilo Polsko ne zcela přátelského spojence; podle mého názoru ztratilo důležitou hráz proti německému útoku z jihu, a získalo problematického spojence – Maďarsko, stojícího na straně nepřítele. Krátkozrací politici ve Varšavě kolem plukovníka Józefa Becka takové výsledky nečekali, ačkoliv výsledek měl být jasný pro pouhý selský rozum. Natož rozum polského šlechtice, vysokého vojenského činitele a politika.

IVAN POP

19. Mezinárodní knižní veletrh 2013 a literární festival Svět knihy

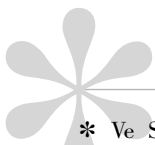
V Praze na Výstavišti v Holešovicích proběhl ve dnech 16. – 19. května mezinárodní knižní veletrh. Těto největší knižní akce v České republice se zúčastnila rovněž naše Společnost ve společném stánku Domu národnostních menšin, kde jsme vystavovali knihy, jež jsme vydali a časopis Podkarpatská Rus. Na stánku jsme měli službu v sobotu od dvou odpoledne do dvaceti hodin večer. Odpovídali jsme na četné dotazy kolemjdoucích na Podkarpatskou Rus, na činnost naší organizace i na rusínskou menšinu žijící u nás. Získali jsme i několik nových členů.

Časopis i publikace jsme tradičně rozdávali zdarma a byly okamžitě rozebrány.

Potěšilo nás, že čestný host Slovensko vystavoval ve svém stánku knihy vydané v Prešově v rusínském jazyce. Jednalo se převážně o učebnice rusínštiny pro děti s velmi pěknou grafickou úpravou.

R. Hülka: Huculské děti

* Ve Svidníku proběhl týdenní **Rusínský festival**, který zahájila výstava fotografií Jozefa Lauruského. Na akci vystoupila řada dětských i dospělých souborů a sólistů, uskutečnila se četná setkání. Účinkoval zde i soubor prešovského Divadla Alexandra Duchnoviče.

* Na serveru rusyn.sk najdeme studii věnovanou **působení Cyrila a Metoděje**. Článek se věnuje jejich činnosti především v Bulharsku. Jeho autorem je Evženi Zašev.

* Na tomto internetovém serveru je k dispozici i další medailon z pera historika Ivana Popa. Tentokrát je věnován **Vasilu Hadžegovovi** (1864 – 1938). Hadžega patřil k významným osobnostem rusínských dějin. Byl historikem, prelátem Mukavčevské řeckokatolické diecéze i politikem. Mimo jiné aktivně podporoval připojení Podkarpatské Rusi k Československu.

* Dalším významným Rusínem, jehož vizitku na serveru přináší profesor Pop, je **církevní a politický činitel Julij Fircak** (1836 – 1912). Mimo jiné působil jako rektor užhorodského duchovního semináře.

* Na uvedeném internetovém portálu najdeme i Popovu studii věnovanou **Zdeňku Fierlingerovi** (1891 – 1976), českému diplomatovi a politikovi.

* V červnu se otvírá **zrekonstruovaný zámeček ve Snině**. Působíště tu najde pracoviště zdejšího muzea.

* Ještě jednou Snina: Ve zdejší **Galerii Andreje Smoláka** byla otevřena výstava prací tří desítek umělců z Evropy a Asie. Výstavu s názvem Jarní příběhy a podtitulem Křivky něžnosti připravila zdejší galerie popáté.

* **Expozice věnovaná Alexandru Duchnovičovi** v řeckokatolickém chrámu v Topoli byla rozšířena. Projekt zvítězil ve výběrovém grantovém řízení Nadace VÚB v rámci zaměstnaneckého grantového systému Poklady mého srdce. Předkladatelem projektu je n. o. Karpatské dřevěné chrámy.

* **Společná strategie spolupráce mezi Slovenskem a Ukrajinou** je – podle webu rusyn.sk – téměř připravená, velkou překážkou je ale schengenský prostor a jeho pravidla. Dokončeno není ani ukrajinské kulturní centrum v Prešově. To bude fungovat v budově bývalé osvěty v ulici Janka Borodáče. Podobné centrum v Užhorodě je už přitom v provozu.

* Dne 14. května 2013 zasedal v sídle olomoucko-brněnského pravoslavného arcibiskupa Simeona Posvátný **synod Pravoslavné církve** v českých zemích a na Slovensku. Jednal o situaci vzniklé v církvi po odstoupení Jeho Blaženosti Kryštofa, arcibiskupa pražského a metropolity Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku. Ten odstoupil 12. dubna tohoto roku. Synod přijal prohlášení, které je k dispozici na serveru rusyn.sk.

* Mezi 10. a 12. květnem proběhl v rumunském Sighetu **Světový kongres Podkarpatských Rusínů**. Připomenuto tu bylo i výročí antirusínských procesů právě v Sighe-

Kresba Fedor Vico

tu, během kterých bylo rakouskouherskými orgány odsouzeno čtyřidevadesát rusínských patriotů za obranu víry a cti předků. Kongres přijal rezoluci, která je také zveřejněna na webu rusyn.sk.

* Zrekonstruované **bojiště 2. světové války v Údolí smrti** u obce Kružbová bylo předáno veřejnosti. V rámci Údolí smrti je k realizaci připraveno několik dalších projektů.

* **Karpatská mapa možností** nabízí turistům a zájemcům o nové zážitky v příhraniční polsko-slovenské oblasti od Tater po nejvýhodnější cíp Slovenska množství tipů, to vše na internetovém portálu. V současnosti má veřejnost k dispozici dvě domény: www.karpatskamapa.sk a karpackamapaprzygody.pl. Na slovenské straně projekt organizuje Prešovský samosprávný kraj.

* V aule pravoslavné bohoslovecké fakulty PU v Prešově byla k vidění **výstava akademické ikonopistky Dobrinky Badalové** nazvaná Pravoslavné ikony. Expozice byla uspořádána k 1150. výročí příchodu Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu a vytvoření slovanského písemnictví.

* V Bratislavě byl **vysvěcen pravoslavný chrám svatého Rastislava**. Architektem chrámu je Milan Andráš. Rusyn.sk s ním přináší rozhovor.

* Peter Medviď komentuje prohlášení gubernátora Zakarpatské oblasti před sčítáním lidu na Ukrajině. Gubernátor prý řekl, že Rusíni na Ukrajině budou uznáni, při dalším studiu jeho slov ale optimismus mizí. Ve sčítacích dotaznících nebudou Rusíni uvedeni, zájemci si tuto národnost budou moci vepsat jen do prázdné kolonky! **Na postavení Rusínů na Ukrajině** se tak, podle autora článku, nic nemění.

* V dubnu byla předsedou Výboru pro národnostní menšiny a etnické skupiny v Slovenské republice zřízena dočasná smíšená pracovní skupina. Jejím účelem je **vypracování pravidel přerozdělování finančních prostředků** v rámci dotačního programu Kultura národnostních menšin mezi jednotlivými národnostními menšinami. Zasedají v ní Katarína Bielik, Hana Husenicová, Zuzana Kumanová, Ján Lipinský, Ondrej Pöss, Klaudia Szekeresová, Jana Kresáková, Alexander Culena a László Bukovszky.

* **Na Slovensko** při příležitosti 1150. výročí cyrilometodějské mise na Velkou Moravu **zavítal pravoslavný arcibiskup Bartoloměj I.** V katedrálím chrámu svatého Alexandra Něvského v Prešově odsloužil svatou archierejskou liturgii.

* Dne 25. května se uskutečnil **Kulatý stůl Rusínů Slovenska**. Na program měl projednání programových cílů na regionální úrovni VÚC Prešovského samosprávného kraje. Programový požadavek zněl: vypracovat program rozvoje rusínské národnostní menšiny v podmínkách VÚC PSK se zaměřením na rozvoj kultury Rusínů, používání rusínského jazyka, vzdělávání v rusínštině a sociálně-ekonomický rozvoj rusínských obcí.

top

Z NAŠÍ POŠTY

Otec se narodil 19. 3. 1917 v Kričovu, okres Ťačevo, jeho maminka byla rozená Kričfalušiová.

Alena Sinarová (pomocí kontaktního formuláře na <http://www.podkarpatskarus.cz/contact>)

Jsem Rusín, ukrajinsky nerozumím... Narazil som na web <http://www.dnm-praha.eu/MENSINY/Ukrajinska>, kde sa píše: „V současné době žije v ČR přibližně pět tisíc Ukrajinců a Rusínů. Obě skupiny užívají stejný jazyk...“ Podľa mňa je to chyba - ja som Rusin a ukrajinsky nerozumiem. Bol by problém to opravit?

Peter Pira, pikopira54@gmail.com

Pokračování na straně 14

Hlásím se do SPPR

Mám zájem stát se členkou SPPR. O Podkarpatské Rusi jsem doma slychala od útlého dětství, neboť můj otec tam jezdil na prázdniny se svým strýcem a tetou. Strýc František Ťacheč byl za 1. republiky okresním hejtmanem v Příbrami, znal se s Ant. Rozspalem, který před svým působením na PR byl okresním hejtmanem např. v Kladně. Právě za ním a dalšími přáteli pak jezdil na Podkarpatskou Rus strýc s tetou a brali s sebou mého otce. Pravidelně si stahuji z internetu časopis PR, moje dcera tam jezdívá o prázdninách na brigády – jako studentka Zemědělské univerzity v Praze (životní prostředí, lesnictví) tam se

spolužáky provádí na základě objednávek a povolení tamních úřadů různé průzkumy v národních parcích a jiných lokalitách. Táboří výhradně v přírodě či ubytovných příslušných správ parků a podnikají výlety na Hoverlu, Pop Ivan apod.

Libuše Černíková, Rokycany

Z rodiny Kričfalušů

Můj otec se jmenoval Petr Stojka, narodil se na Ukrajině a žil tam ve vesničce Kričovo. Byl ve Svobodově armádě – mám doma několik jeho fotek z války a doklady o významání. Chci vás poprosit o informaci: víte něco bližšího o jeho putování ve válce?

Родный край

Додаток до новинки Podkarpacká Rus

Не люб свій народ
зато, же є славный,
але зато, же є твій.

Александр Дружович

Петро Лодій – знамый-незнамый науковець русиньского походжіня!

В єднім із минулорочных чисел Подкарпатской Руси сьме писали о визначнім науковцєви Михалови Балудянскім, но він був лем єдним із визначных русиньских діятелів нашой історії, котрый ся свого часу прославив за границями тогданшєй Австро-Вєнгрії.

Далшым визначным науковцєм той эпохи был Петро Лодій. Є то не менше визначный науковець русиньского походжіня, і кідь ся нам о нїм маме релативно мало інформації.

Петро Лодій ся народив 04.мая 1764 в сєли Збой (теперішнєго снїньского окресу в Словакії) в бывшій Австро – Вєнгрії. Народив ся в родині священника. По скінчіню основної школы в ріднім сєлі продовжував в штудіях во Великім Варадіні і Ужгороді а послідні гімназіяльні класы выштудовав в Унгбарскій гімназії. Свої штудія далєй продовжував в Львовскій духовній семінарії, но по скінчіню універзітних штудій, як єден з мала представителів русиньской інтелігенції той doby, не вів свої далшы жывоthны крокы духовнымя стежками священника, но пустив ся нелегков путєв науки. Ёго далшы крокы вєли на Львівску універзіту де в роках 1787 - 1801 проглублєвав свої научны знаня, набыв там титул доктора прав і теології, а учив там як профєсор філософії і метафізікы. Лєкції чїтав переважно на „народно-церковноруськїм“ языкy, а зато, же свої лєкції вів в латиньскім языкy лем мало, сї часто выслужив крітїку. В році 1801 одходить на Краковску універзіту, де был профєсором логїкы, математїкы, метафізікы і моральной філософії (етїкы). По двох роках в Кракові одходить Петро Лодій в році 1803 до Санкт-Петербургу (Россія).

З історії уж знаме, же іші в році 1724 на приказ царя Петра I была в Санкт – Петєргу при Академії наук основана універзіта. Як єдна з перных факулт была основана філософічна факулта, де учїли і чїтали свої лєкції позваны заграничны профєсоры. В році 1819 ся на приказ царя Александра I тотя факулта змїнила на філософічно-правну факулту. А зато, бо не было учебной літературы в російскім языкy, філософію, метафізіку ці право профєсоры чїтали з властных рукописив а то по латиньскы. На зачатку XIX стороча уж было явне, же не є на хосєн чїтати лєкції в латїнчїні російскым штудєнтам, котры не розумлять по латиньскы, і же таким способом ся своя російска інтелїганція не вихоувать. А тоды на odporучаня дїпломата

Івана Орлая, зачав царь Александер I. позывати на російскы універзіты профєсорів выштудованых в Западній Европі, котры познали російскый або церковнославянський язык. А правї про близкость языка были до Россії позваны і М. Балудянський, П. Лодій, В. Кукольник і други.

Дєканом новооснованой філософічно-правной факулты ся став М. Балудянський, но кідь го в новємбрі 1819 зволили

за ректора універзіты, функцію дєкана факулты переберать Петро Лодій. П. Лодій был дєканом од кінце року 1819 до року 1825 а до 1821 року стояв і на чалї катєдры філософії. Потім ся став вєдучім катєдры права а на чало катєдры філософії ся поставив ёго бывшый штудєнт А. Галїч. В архївних докумєнтах Санкт-Петербурьской універзіты є написанє: „Філософічны науки ся справедливо поважують за уловый камїнь каждой высшой науки..., правї Лодій і Галїч виховали перных російскых докторів і профєсорів філософії.“

Окрім профєсорской роботы на універзіті, П. Лодій учив теорєтічну і практичну філософію на Педагогічнім інштїтутї. Коло того, был і дїректором Петербурьского комерчного учїліща, а тыж был іншпєктором учїліща ордєна св. Катєріны. П. Лодій ся міцно засаджєвав за розвиваня науки і научаня в Россії. Філософію поважував за окрему

автомомну сферу познаня. Кідь го в році 1821 перевєли на катєдру теорії права як вєдучого катєдры, про ёго лібералны думкы на нєго колєгове зачали писати скаргы, што мало за наслідок заказ чїтати лєкції філософії і логїкы. Ёго роботы ся перєстали публікувати а ёго книжка „Логїчны наставліня вєдучї к познаню і розпознаню правдивого і ложного“ выдана в році 1815 была означєна як небезпєчна і была стягнута з учебного процесу. Докінце і по ёго смертї ся ёго імя спомїнаєть в офіціальных докумєнтах адресованых царю Николаєві I в звязї с повстанєм декабрїстїв.

Но вшыткы тогы історїчны факты нич не мїняєть на тїм, же Петро Лодій был досправды великым науковцєм. Шпєціалїсты зо сфєры історїї логїкы признавають, же П. Лодій як першый в Россії сформуловав закон взаємного одношіня обєму і обєягу понятя, і як першый дав курту історїю логїкы. Лодій розпрацєвав соціально-полїтічне учїня о вєсобїцїм державнім правї, і філософічно пояснїв общї понятя права. На жаль ёго робота: „Єстєственє право народів“ остала в рукописї, так як і ёго далша робота „Повный курс філософії“. В році 1828 выдав „Теорїю общїх прав“. Ёго перєклады Западных авторів з латиньского языка з области філософії, приватного і трєстного права мали велике значїня при розвиваню філософії і права в Россії. П. Лодій был докінце єдним з перных перєкладатєлїв Канта в Россії.

П. Лодій од року 1819 аж до своєї смертї был звязаний із Санкт-Петербурьскых універзітов де был профєсором права і філософії, но так як і ёго крайне I. Орлай і М. Балудянський был тїсно звязаний і з Карпатсков Русов, з котров неперєрывно утрїмовав контакт, де посылал книжки і обогочовав бібліотєку Василїяньского монашьяря.

Петро Лодій умер 10. юна 1829 в Санкт-Петербургу.

Алена Блїхова

Хоснованы здрої:
<http://philosophy.spbu.ru> [cit. 30.04.2013]

Арїстов, Ф. Ф.: Літературное развитие Подкарпатской (Угорской) Руси, Москва 1928 – 1995.

Hledám dům prarodičů, kdo poradí?

Obracím se na vás s následující žádostí. Můj děda prof. dr. ing. Jan Hružza, CSc (1906-1972) působil v Užhorodě od roku 1931 až do svého odsunu v roce 1939 jako meliorační inženýr. V roce 1934 se tam za ním odstěhovala i moje babička Anna Hružzová (1909-1994). Děda později působil jako děkan Agronomické fakulty na Vysoké škole zemědělské v Praze. Moje babička mi jako malému hodně vyprávěla o pobytu na Podkarpatské Rusi. Po roce 1939 se tam však již nikdy nepodívala. Moje matka se svým bratrem dostali v loňském roce dle zákona č.212/2009 Sb. odškodnění za zanechaný dům v Užhorodě. A k tomuto směřuje můj dotaz. Osobně jsem na Podkarpatské Rusi nikdy nebyl, i když jsem to již mnohokrát plánoval. Rád bych kraj navštívil a našel i dům, který do roku 1939 patřil mým prarodičům. Nevím však, kde získat staré mapy Užhorodu, případně někoho, kdo by mi pomohl s lokalizací domu. Dům mých prarodičů stával v ulici Tichá č. 3 (někde uvedeno i jako Tiha). Koupě domu byla zapsána v roce 1934 v pozemkové knize KÚ Užhorod ve vložce číslo 2580 jako nemovitost. Kde mohu získat informaci, zda tento dům ještě stojí a jaké je současné jméno

této ulice? Případně, kde získat mapu města Užhorod, na které by se tento dům nacházel?

Ing. Tomáš Kadlec

Tatínek byl ve Svobodově armádě

S potěšením jsme si přečetli v posledním čísle Podkarpatské Rusi povídání o Rusínské kuchařce a jsme vděční, že jste uveřejnili i fotografii našeho vzácného tatínka Dimitrije Capljuka. Psali jste, že připravujete besedu o Rusínech, kteří se účastnili bojů se Svobodovou armádou. Maminka vyhledala v tatínkově pozůstalosti fotografii, na které je on – Dimitrij Capljuk (spodní řada, druhý zprava). Ostatní vojáci jsou všichni ze Svobodovy armády. Domníváme se, že jsou to vojáci, kteří se jako tatínek léčili po válečných zraněních. Tatínek se s nimi mohl setkat buď v sanatoriu na Hrubé skále, v Invalidovně v Praze

nebo v Invalidovně Bohosudov. Víme, že voják uprostřed druhé řady se jmenoval Jurtin. Ten objel všechny chlapce, i mého tatínka, vyžádal si i jeho fotografii. Hotové společné tablo zaslal tatínkovi v roce 1948. Na druhé straně fotografie je vlevo nahoře razítko 21. 2. 1948.

Ivanka Nováková Capljuková
s maminkou a bratrem

Pokračování příběhu rodiny Mondičových

S velkým zájmem jsem si v časopise Podkarpatská Rus č. 3/2012 přečetla články věnované osobnosti rusínské sochařky Jeleny (Oleny) Mondičové od Antonína Hrbka a Ivana Popa. Předmětem mého zájmu a studia jsou osudy ruské poválečné emigrace, která do Československa přišla počátkem 20. let minulého století. Většinou se jednalo o mladé vojáky Bílé dobrovolnické armády, kterým československá vláda umožnila studovat v československých školách i v ruských a ukrajinských školách, které byly tehdy pro ně zřízeny. Po dostudování mnozí z nich našli v té době uplatnění na Podkarpatské Rusi. Především lékaři, stavební inženýři nebo učitelé. Naopak řada nadaných mladých lidí odcházela z Podkarpatské Rusi studovat do Prahy, kde se stýkali s ruskými a ukrajinskými studenty, kteří jim byli blízcí jazykově a často i nábožensky. Řada z nich studovala na ruském gymnáziu v Praze-Strašnicích, později na Pankráci.

Ve výročních zprávách Ruského spolkového gymnázia v Praze-Strašnicích za školní rok 1936/1937 se v tercii objevuje jméno Michail Mondič s uvedeným rokem a místem narození: 1923 v Nankově na Podkarpatské Rusi, je obsaženo i ve školním roce 1941/1942. Po r. 1942 až do konce války se výroční zprávy ruského gymnázia nevydávaly, ale lze předpokládat, že Michail Mondič tu zůstal i v následujícím roce. V Praze žil ve školním internátě a v létě 1943 odmaturoval. O jeho dobrém prospěchu svědčí drobná hvězdička u jména ve výroční zprávě, kterou byli označováni žáci s výborným prospě-

chem. V době svého života v Praze se aktivně zapojil do ruských dětských a mládežnických organizací, které byly tehdy mezi ruskými studenty velmi oblíbené, do ruské varianty skautského hnutí „Vitjaz“, a mládežnické organizace „NTS“ (Nacionalno trudovoj sojuz). Vychovávaly mládež v ruském vlasteneckém duchu, program NTS byl v duchu odporu k bolševické ideologii.

Vzhledem k příjmení a místu narození předpokládám, že by se mohlo jednat o synovce Ivana Mondiče nebo dokonce o syna Ivana a Jeleny Mondičových. Jeleně bylo v r. 1923, tj. v době narození Michaila 21 let a od r. 1922 do r. 1925 studovala v Praze na Akademii sochařství. V té době se také seznámila s Ivanem Mondičem. Tuto variantu předkládám jako pouhou domněnku, protože ve školních materiálech jsem nenašla zmínku o rodičích Michaila Mondiče a ani A. Hrbek a I. Pop se ve svých článcích nezmiňují o tom, že by Ivan a Jelena Mondičovi měli nějaké potomky.

Další osud Michaila Mondiče byl pozoruhodný. V r. 1938 mu podle místa narození bylo přiděleno maďarské státní občanství a po maturitě v Praze odjel do Budapešti, kde začal studovat na technice. V Budapešti prožil dlouhé měsíce v obklíčení, boje o město a první kontakt s vojáky Rudé armády a se sovětskou kontrašpionážní organizací SMERŠ, jejímž úkolem bylo odhalování a zatýkání potencionálních nepřátel Sovětského svazu – a to především z řad bílé emigrace. Pod vlivem antibolševické ideologie organizace „NTS“ a s poněkud naivní představou, že po proniknutí do nepřátelské organizace

bude moci škodit nepřítelům a pomáhat ohroženým, přijal M. Mondič nabídku pracovat pro kontrašpionáž jako překladatel a tlumočník. Pro tento úkol byl dobře vybaven, ovládal jazyky, jimiž se mluvilo na územích, kde se chystala SMERŠ operovat. Mluvil maďarsky, česky, rusky i německy. S kontrašpionážní skupinou se z Budapešti přesunul do Ostravy, kde je zastihla zpráva o Pražském povstání a o konci války. Skupina byla urychleně vyslána do Prahy, protože se předpokládalo, že právě tam stále ještě žije mnoho ruských a ukrajinských emigrantů. Do Prahy dorazili 10. května večer a 11. května začalo masové zatýkání, kterému se M. Mondičovi podařilo vyhnout. Stále jasněji si uvědomoval, že jeho představy o vnitřním rozkladu organizace byly naivní. Skončil v americké okupační zóně v táborech pro uprchlíky. Zapojil se do vydávání antisovětských časopisů Posev a Grani, později pracoval v rádiu Svoboda.

Jeho největším přínosem však byly vzpomínky, které vydal v r. 1948. Vrátil se v nich ke svým zážitkům z r. 1945 a 1946 a popsal způsob práce sovětské kontrašpionážní organizace na osvobozených územích Evropy. Vydal svědectví i o některých jednotlivcích u jejichž výslechů byl, např. se zmiňuje o A. Vološinovi nebo V. T. Rafalském. Kniha se jmenuje „SMERŠ – god v straně vraga“ a vydal ji pod charakteristickým pseudonymem N. Siněvinský. Druhého rozšířeného vydání knihy se autor nedožil. Zemřel v r. 1968 v Západním Německu. Bylo mu pouhých 45 let.

Mgr. ANASTASIE KOPŘIVOVÁ